

REAKCIJA PREDSTAVNIKA ISLAMSKE ZAJEDNICE U JEDNOM DIJELU BH. ŠTAMPE NA SARAJEVSKI ATENTAT

Elvedin SUBAŠIĆ

UDK 28-1:323.285(497.6 Sarajevo)~1914~(05)

SAŽETAK: Rad skreće pažnju na odnos predstavnika Islamske zajednice prema atentatu na austrougarskog nadvojvodu Franza Ferdinanda 1914. godine, na osnovu pisanja jednog dijela tadašnje bosanskohercegovačke štampe. Povjesničar Husnija Kamberović se osvrnuo na pisanje jednog dijela štampe o ubistvu Ferdinanda uopćeno te indirektno ukazao i na odnos Islamske zajednice prema ovom događaju. Međutim, nije objavljen rad koji detaljnije analizira reakciju Islamske zajednice na Atentat. Zbog značajne ograničenosti pristupa arhivi Islamske zajednice iz 1914. godinu, odlučili smo se za iščitavanje jednog dijela bosanskohercegovačke štampe, tačnije službenog *Sarajevskog lista*, kojeg istraživači koje spominjemo u ovom radu koriste za interpretiranje tadašnjeg stanja, te listova muslimanske provenijencije, odnosno listova *Vakat* i zvaničnog glasila Islamske zajednice *Jeni Misbah*. Iako nije primarni cilj, u radu se spominje i reakcija bošnjačkog naroda na atentat, samo kako bi se u određenoj mjeri opisalo raspoloženje naroda kojem je Islamska zajednica krovna vjerska institucija. Shodno ranijim radovima istraživača ovog perioda, a u svrhu razlikovanja naroda/konfesija, odlučili smo se za upotrebu termina “Bošnjak”. Pri citiranju ostali smo dosljedni pravilima tadašnje štampe.

Ključne riječi: Sarajevski atentat 1914., Franz Ferdinand, Austro-Ugarska, muslimani, Islamska zajednica, Bošnjaci.

1. Stanje Islamske zajednice za vrijeme Austro-Ugarske monarhije i njen odnos prema vlastima

Odnos i stav Islamske zajednice spram okupacije Bosne i Hercegovine može se posmatrati kroz dvije dimenzije: prizmu odnosa Austro-Ugarske spram Islamske zajednice (tada: Islamske vjerske zajednice) kao vjerske institucije i prizmu odnosa uleme spram okupacione vlasti. Pripajanje BiH Austro-Ugarskoj monarhiji izazvalo je dilemu i nesuglasice među muslimanskim vjerskim autoritetima. Jedan dio je novu vlast dočekao u nevjerici, nesaradnji i protivljenju “nemuslimanskoj”

vlasti. Također, razlog se može tražiti i u polaganju nade u povratak Osmanskog hilafeta, budući da je mandat Austro-Ugarske u Bosni, odlukom Berlinskog kongresa, bio privremen (Velić, 2013). Nasuprot njima, bio je drugi dio muslimanskih vjerskih autoriteta koji su zauzeli nešto liberalniji odnos prema novoj okupacionoj vlasti. Oni su bili svjesni da je prihvatanje zapadnoevropske civilizacije realnost, te su stoga zagovarali prihvatanje evropskih dobrih i korisnih vrijednosti, istovremeno, i čuvanje islamskih (Kapetanović, 1893). Svjesna prisutstva dviju struja koje u krugu vjerskih autoriteta djeluju, Austro-Ugarska je uvijek na poziciju najvećeg autoriteta

Islamske zajednice pažljivo dovodila onu ulemu koja je imala otvoreniji pristup spram nove vlasti i koja je bila spremna za prihvatanje reformi. Nakon prvih nekoliko godina okupacione vlasti i početnog neslaganja uleme što im okupaciona vlast organizira vjerski život i odvaja ih od Istanbula i muslimanskog svijeta, kasnije oni počinju postepeno prihvatati realnost i brinuti se o vjerskim pitanjima u okviru zakona nove države. Istovremeno, austrougarska vlast prepoznaje stratešku važnost Bošnjaka, ali i Islamske zajednice, koja je u posljednjim godinama austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini “očito bila mnogo više od vjerske zajednice – ona je bila

jedina institucija bošnjačkog naroda koja se brinula za njegovo duhovno i socijalno pitanje, i prosvjetne i materijalne prilike” (Jahić, 2007:15). Treba spomenuti da su u godini atentata gradonačelnici Mostara, Tuzle i Sarajeva, kao važnih gradova u Bosni i Hercegovini, bili Bošnjaci.

Bošnjaci su, kao i Islamska zajednica, u stabilnoj vlasti Austro-Ugarske monarhije vidjeli mogućnost ostvarivanja svojih prava te u tom kontekstu možemo i razumjeti bošnjački narod “koji u prejasnoj habsburškoj dinastiji gleda čvrst oslon za omogućavanje svog razvitka i dobre budućnosti”, kako je pisao *Jeni Misbah*, ali i kasniju poruku reisul-uleme Džemaludina Čauševića Bošnjacima: “Mi smo naravno postali daleko zaduženiji da s Austro-Ugarskom dijelimo tugu i radost, da s njom zajedno živimo i umiremo...” (*Jeni Misbah*, 30. juli 1914: 4).

2. Raspoloženje naroda pred dolazak nadvojvode Franza Ferdinanda

Čitajući radove povjesničara može se zaključiti da je općeprihvaćeno mišljenje kako je većina Srba u Austro-Ugarskoj vidjela svoga neprijatelja u političkom, nacionalnom, kulturološkom, vjerskom i svakom drugom pogledu, dok su, s druge strane, Hrvati i Bošnjaci imali drukčiji stav.

Ovdje je, ipak, nešto slojevit stav Bošnjaka, koji su se u početku suprotstavljali Monarhiji, zbog toga što su bili vezani svim nitima uz osmansku državnu tradiciju, ali su od balkanskih ratova postali svjesni činjenice da je Monarhija predstavljala manju opasnost po njihov opstanak nego što su to predstavljali njihovi istočni susjedi” (Kamberović, 2005:15).

Štampa je pisala o raspoloženju Hrvata, Srba i Bošnjaka prema posjeti nadvojvode Franza Ferdinanda i njegove supruge gradu Mostaru, u kojem su se kratko zadržali na putu za Sarajevo.

Prije same posjete Mostaru, u štampi se pojavila vijest kako su

predstavnici Srba odbili učestvovati u dogovoru o zajedničkom dočeku Ferdinanda.

“Muslimani i katolici došli na dogovor, pravoslavni poziv odbili.” (*Vakat*, 19. juni 1914:1). Tek nakon intervencije vlasti iz Sarajeva i Srbi su se priključili dočeku. Dok detaljno opisuje hrvatski i bošnjački način dočeka, štampa ne opisuje način kako su Srbi dočekali Ferdinanda.

“I građani muslimani, a tako isto i katolici napravili su svoje ukusne i lijepe slavoluke, prvi kod Karađozbegove džamije, a drugi u Crkvenoj ulici.” (*Sarajevski list*, 26. juni:1).

Bošnjaci su nastojali ostaviti jak dojam dobrodošlice: “Na muslimanskom slavoluku je u polumjesecu arapski napisano: ‘Dobro nam došao, prijestolonašljedniče – živio’ i na drugom slavoluku je natpis: ‘Dobro došao!’” (*Sarajevski list*, 26. juni:1.)

“Tu su najprije bili članovi gradskog vijeća, svećenstvo svih konfesija... članovi muslimanskog vjerskog tijela... pred slavolukom Muslimana grada Mostara, gdje su đaci, građani i seljaci činili špalir, a na opredijeljenom mjestu bili su i hodže.” (*Sarajevski list*, 26. juni:1).

Ferdinand je sa suprugom prije zvanične šetnje Sarajevom odsjeo u hotelu na Ilidži, a prema pisanju štampe, supruga Sofija je 26. juna obišla različite ustanove, između ostalih, katoličko i muslimansko sirotište, dok se posjeta srpskom ne spominje (*Sarajevski list*, 29. juni 1914).

U štampi nalazimo opise kako Bošnjaci gledaju na dolazak Ferdinanda. “Iz najmanje muslimanske seljačke kobilice, iz naših starih odžaka i konaka, kuda bude prolazio naš budući vladar, slaće se tople molitve pred prestolje svevišnjeg Alaha, da nam ga zajedno sa ženom i slatkom dječicom održi dugo i dugo na živu.” (*Vakat*, 25. juni 1914:1).

3. Reakcija predstavnika Islamske zajednice na Atentat

Prvi metak Gavrila Principa, 28. juna 1914. godine, smrtonosno je pogodio nadvojvodu Franza

Ferdinanda, a drugi, namijenjen zemaljskom poglavaru generalu Potioreku, ubio je njegovu suprugu Sofiju, vojvotkinju od Hohenberga. Nakon Atentata, štampa je svakodnevno donosila reakcije političkih i vjerskih predstavnika naroda u Bosni i Hercegovini, te predstavnika javnih ustanova, uglavnom na osnovu službenih listova *Sarajevskog Lista* i *Bosnische Posta*.

Dok je caru Monarhije Franji Josipu I predsjednik Bosansko-hercegovačkog sabora Safvet-beg Bašagić pisao “slobodan sam da u ime bosansko-hercegovačkih Muslimana podastrem pred podnožje uzvišenoga Prijestolja najdublju sućut”, reisul-ulema Džemaludin ef. Čaušević i direktor Vakufa Šerif ef. Arnautović su u svom brzozjavu napisali: “Molimo, da u ime Muslimana Bosne i Hercegovine izrazite na Previšnjem podnožju Njegovog carskog i kraljevskog apoštolskog Veličanstva, našeg Preuzvišenog gospodara, najdublje saučešće nad besprimjernim, zločinačkim djelom bezdušnika i da ga uz izraze najdublje podaničke odanosti uvjerite, da Muslimani žale, što im nije moguće da svojim životima sačuvaju dragocjeni život Prejasnih članova naše uzvišene vladalačke kuće.” (*Vakat*, 30. juni 1914:1).

Isti sadržaj, s neznatnim gramatičkim promjenama, prenijeli su i drugi listovi.

U *Jeni Misbahu*, u javnosti poznat kao *organ udruženja bosanskohercegovačke ilmije*, reisul-ulema Čaušević je bio precizniji ispred koga izražava saučešće: “Molim da u ime ulema-medžlisa i muftija, te svih islamskih vjerskih službenika Bosne i Hercegovine izrazite na Previšnje podnožje Njegova Carskog i Kraljevskog Veličanstva našega Uzvišenoga Vladara najdublje saučešće... da muslimanski vjerski službenici nepokolebivo stoje uz prejasnu Dinastiju i mole Svemogućeg, da ju zauvijek slavnu održi.” (*Jeni Misbah*, 2. juli 1914:4).

Na stranicama *Jeni Misbaha* nalazimo i kasnije poruke reisul-uleme Čauševića, koji govori o odnosu Bošnjaka prema Monarhiji i

njezinim neprijateljima. "Povodom zadnjih događaja muslimani su se u cijeloj našoj domovini pokazali kao odani i lojalni element, na koga se vazda i u svako doba državne oblasti mogu potpuno oslonuti... To nam je ne samo podanička, nego i vjerska dužnost o koju se ne bi smio nijedan musliman ogriješiti..." (*Jeni Misbah*, 1. august 1914:4). Ovim riječima reisul-ulema potvrđuje spremnost Bošnjaka na rat za Monarhiju i da su na kraljev "blagi mig pripravnici na sve", kako su nakon Atentata članovi Sabora Rifat-beg Sulejmanpašić i Dervišbeg Miralem pisali Franji Josipu I (*Sarajevski list*, 29. juni 1914:1).

Prilikom slanja tijela Ferdinanda i njegove supruge u Beč sprovodu je prisustvovao reisul-ulema Čaušević, sa cjelokupnim ulema-medžlisom. Ispraćaju tijela bio je prisutan i sarajevski muftija, vakufski direktor i saborski član (*Sarajevski list*, 30. juni 1914).

Zbog Atentata, sjednica Vakufsko-mearifskog sabora, zakazana za 8. juli, odgođena je. Na početku slijedeće sjednice reisul-ulema Čaušević kaže da je sjednica odgođena "zbog svima poznatog crnog zločina. Poznata je naša ljubav prema monarhiji i dinastiji, ali je potrebno, da vi kao narodni predstavnici ovu ljubav još više jačate. Ovo je moja vruća preporuka." (*Sarajevski list*, 18. juli 1914:4).

Jeni Misbah, kao zvanični list Islamske zajednice, pisao je o Atentatu kao razbojničkom ubistvu i "divljačkom nasrtaju na naše vladalačke goste".

"U tešku je, vrlo tešku položaju islamski dio našeg naroda... Da Bog poživi Njegovo veličanstvo našeg ljubljene vladara Franju Josipa I i dadne mu sabri-džemil nad gubitkom, koji je zadesio kako Njega, tako isto nas i ostale Njegove odane podanike... Općenit prezir i gnušanje našeg odanog i lojalnog naroda, a osobito islamskog dijela njegova, koji u prejasnoj hasburškoj dinastiji gleda čvrst oslon za obezbjeđenje svog razvitka i dobre budućnosti..."

Pljujemo u lice i kažemo: Lanet!" (2. juli 1914: 4).

Zanimljiv detalj, koji se u interpretaciji odnosa Bošnjaka prema Monarhiji zanemaruje, nalazimo u listu *Vakat*, u kojem se izražava žaljenje što Bošnjacima nije stavljeno u obavezu osiguranje Ferdinanda.

"Nama je, bosanskohercegovačkim muslimanima, a naročito sarajevskim, žao što nam i ovaj put nijesu dopustili da se mi pobrine-mo za sigurnost Njegova i njezina života kao i onda, kad je Njegovo Veličanstvo prije četiri godine dolazilo u Bosnu. Onda nas je bilo 500, koji smo svojim prsima čuvali život Njegova Veličanstva i 500 napetih browninga čekalo je samo da se ko makne pa da ga na komade raznesemo. Spriječili smo i najmanji pokušaj i Njegovo Veličanstvo kretalo se je sigurno među nama, među neplaćenom stražom kao u svojim odajama." (29. juni 1914:1).

Važno je naglasiti i činjenicu da su nakon Atentata, okupljeni građani hvatanjem i udaranjem Principa iskazali svoje nezadovoljstvo. "Časnici i svijet udari na nje-ga i kako je rečeno, jedva živu glavu iznese. Sav okrvavljen biva odvučen u policiju." (*Sarajevski list*, 30. juni:2). Ovaj napad na Gavrila može upućivati u određenoj mjeri na reakciju katolika ali i muslimana, odnosno Bošnjaka, ako bismo uzeli u obzir da su kao većinski dio stanovništva Sarajeva prisustvovali dočeku. Prema popisu iz 1910. godine Sarajevo je imalo 51.919 stanovnika: muslimana 18.460, katolika (uključujući i strane doseljenike) 17.922, pravoslavnih 8.450, Jevreja 1.412 i ostalih 650. (Rezultati popisa žiteljstva u BiH 1910. godine).

Također, demonstracije Hrvata i Bošnjaka protiv Srba dodatno govore kakav su stav zauzeli prema Atentatu. U redovima bošnjačkog i hrvatskog stanovništva Atentat je izazvao duboko uznemirenje. Policija, žandarmerija, pa čak i vojne snage, nisu bili u stanju da spriječe demonstracije. (Šehić, 2007: 80).

3.1. Aktivnosti Islamske zajednice kojima ona izražava svoj odnos prema Atentatu

Organiziranje učenja dova za kraljevsku porodicu bilo je uređeno aktima Zemaljske vlade 1891. godine (Hodžić, 2011:41). Pored klanja kurbana, naredeno je da Islamska zajednica priređuje dove za članove kraljevske porodice. Dova "za zdravlje Njegova veličanstva našega premilostivog cara i kralja Franje Josipa" u Carevoj džamiji je mogla biti jedan od scenarija koje je Islamska zajednica morala organizirati u Sarajevu nakon Atentata, s obzirom da su i predstavnici austrougarske vlasti bili prisutni. Ovom prilikom obratio se i reisul-ulema Čaušević:

"Mi, muslimani, koji smo po propisima uzvišenog islama dužni da radost i žalost vladara i ove Prejasne kuće dijelimo, moramo uvijek moliti velikog Allaha za zdravlje i sreću našeg ljubljene vladara i Njegovog Prejasnog doma. Tim povodom sastavio sam molitvu, koju ću sada proučiti u jeziku naše vjere i ja sam uvjeren da ću moliti iz srdaca svih nas." Štampa ne donosi prijevod dove s arapskog, ali navodi da je "u molitvi izražena želja da Svevišnji utješi Njegovo veličanstvo..." (*Sarajevski list*, 10. juli 1914:2).

S obzirom na neutemeljenost prakse učenja dove za nemuslimane u izvorima islama, nije jednostavno zaključiti da su ove dove ideja vrha Islamske zajednice. Ipak, teško je govoriti o pridržavanju vjerskih običaja u tom trenutku, jer zanimljiv detalj donosi *Vakat* o reakciji Bošnjaka.

"Muslimanska čaršija bila je potpuno mrtva i prazna. Svijet je prije nego što je telal objavio da su ubijeni pozatvarao dućane i izvjesio crne bajrake iz svoje vlastite inicijative i na taj način – iako to kod nas nije običaj – vidna izražaja svojoj ogromnoj žalosti." (30. juni 1914:1).

Također, da li su dove u manje politički važnim gradovima Bosne i Hercegovine iscenirane ili su, ipak, odraz stvarnog odnosa Islamske zajednice i Bošnjaka prema Atentatu, ali i Monarhiji?

U različitim dijelovima Bosne i Hercegovine predstavnici Islamske zajednice organizirali su određene aktivnosti kako bi skrenuli pažnju na njihov odnos prema Atentatu. Sedmog jula u Županju organizirana je dova "za dušu pokojnika". "Dovi su prisustvovali i Hrvati. Džamija je bila dupke puna jer su prisutni bili svi ovomjesni muslimani". Šerijatski sudac Asim Safa Zaimović proučio je ašere, a imam Šaćir Pehlivanović dovu za dušu pokojnika te za zdravlje cara Franje. Kad se dova završila gruntovničar Hasan-beg Krupić održao je govor "u kojem je istakao veliku žalost bh. muslimana nad ovim nesretnim događajem, koji se dogodio u Sarajevu." Govor je općinstvo popratilo sa poklicima: Slava visokim pokojnicima!" (*Vakat*, 11. juli 1914:2).

Kamberović navodi pisanje lista *Hrvatski dnevnik* o organiziranju dove u Sanskom Mostu. "Za tili se čas na džamiji vidjela u znak žalosti crna zastava, a zatim po ostalim muslimanskim i katoličkim dućanima i kućama. Kasnije je učena dova u džamiji". (2005:19).

Četvrtog jula u devet sati organizirana je dova u Tuzli za "pokoj duši Prestolonašljedniku i supruge mu".

Dovu je proučio ovdašnji muftija h. Ibrahim ef. Maglajlić. Iza dove izišao je muftija pred džamiju, pa je ovamošnjem skupljenom svijetu i vojnicima muslimanima, koji su dovi prisustvovali, izrekao ovaj govor: "Vojnici muslimani! Budite vjerni i odani prema Prejasnom habsburškom domu i prema našoj vladalačkoj dinastiji, budite junaci, na diku države i islamski ponos." (*Sarajevski list*, 4. juli 1914:2).

Također, zbog nekoliko primjera gdje reagira okružni odbor tijela Islamske zajednice, ne možemo govoriti da su i drugi odbori reagirali na Atentat, ali spomenut ćemo sažalnicu koju upućuje predsjedništvo kotarskog Vakufsko-mearifskog povjerenstva. "Mi muslimani derventskog kotara ganuti i potreseni nad nečovječnim, bezdušnim i bestidnim atentatom... da primi najdublji

izraz saučešća i sažaljenja, dajući u ovoj teškoj boli ponovno izraza našoj nepokolebljivoj privrženosti i podaničkoj vjernosti." (*Sarajevski list*, 10. juli 1914:2).

Još jedna interesantna aktivnost predstavnika Islamske zajednice jeste njihov angažman pri izgradnji spomenika Ferdinandu, o kojem je pisala Indira Kučuk-Sorguč (*Prilozi*, 2005). Naime, *Sarajevski List* donosi vijest kako se u prostorijama Hrvatske Centralne banke održala skupština sarajevskih građana za podizanje spomenika. Skupštini je prisustvovalo dvanaest Bošnjaka, a prisutni su bili i vrhovni šerijatski sudija Ali Riza Prohić, te šerijatski sudac Smajil Bukovica. Također, direktor vakufa Šerif Arnautović na skupštini nije samo nominalno prisustvovao. Bio je jedan od aktivnih učesnika u realizaciji projekta podizanja spomenika. Učestvovao je u rješavanju dileme da li je potreban spomen na Ferdinanda u obliku spomenika ili humanitarne ustanove, te je, brinući se za imidž vlasti, objasnio kako odbor za izgradnju nije uključio austrijske činovnike "da se ne kaže da je akcija rezultat neke više zapovijedi". (*Sarajevski list*, 14. juli 1914).

Ako bismo analizirali odnos Bošnjaka prema gradnji ovog spomenika, koji je postavljen kod Latinske ćuprije 1917. godine, na treću godišnjicu Atentata, ne bi trebalo zanemariti činjenicu da su u prvim akcijama skupljanja priloga za spomenik, o kojima piše *Vakat*, Bošnjaci bili među najvećim donatorima.

4. Terminologija u opisu Atentata

Različiti opisi Atentata mogu poslužiti kao uvid u odnos Islamske zajednice prema Atentatu. Predstavnici Islamske zajednice u svojim izjavama, proglasima i govorima opisivali su Atentat kao zločinački poduhvat kojeg Islamska zajednica i Bošnjaci osuđuju. Neki od opisa su: žalosni slučaj, slučaj koji je zavio domovinu u crno, zlodjelo, zločin, zločinačko djelo, razbojničko ubistvo, crnja i

paklenija zadaća, mnogostrani zločin, sramota za Sarajevo i čitavu Bosnu, strašno djelo, podli i grozni atentat.

5. Zaključak

Nakon sto godina od atentata na austrougarskog nadvojvodu Franza Ferdinanda povjesničari, kao i šira javnost, interpretiraju elemente ovog događaja, nerijetko kako bi se pokazalo raspoloženje Srba, Hrvata i Bošnjaka u Bosni i Hercegovini prema Austro-Ugarskoj monarhiji i njezinim diplomatima, te ujedno i odnos prema Atentatu. Iščitavajući jedan dio bosanskohercegovačke štampe možemo zaključiti da su predstavnici Islamske zajednice osudili ovaj čin. Također, u štampi nalazimo opis aktivnosti Islamske zajednice koje su išle u smjeru iskazivanja žalosti zbog ovog čina, poput organizacije učenja dove za preminulog nadvojvodu i njegovu suprugu.

Ono što može utjecati na ovaj zaključak jeste činjenica da je austrougarska vlast cenzurirala štampu i oktroirala određene aktivnosti vjerskih zajednica, stoga su izjave predstavnika Islamske zajednice kao i aktivnosti mogle biti tog karaktera. Ipak, ako bismo analizirali rječnik izjava i proglašenja predstavnika Islamske zajednice, njihove sporedne aktivnosti za sjećanje na Atentat, koje nisu bile nametnute vjerskim zajednicama, Islamska zajednica je podržavala vlast Austro-Ugarske imperije te ujedno i žalila zbog pokušaja destabilizacije Monarhije putem Atentata. Drugim riječima, Islamska zajednica je u ovom trenutku smatrala Austro-Ugarsku svojom državom u političkom smislu, kao što je nakon Prvog svjetskog rata bila svjesna da njen opstanak uveliko ovisi o podršci stvaranju nove države – Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u kojoj će nastaviti svoju borbu za priznavanje i autonomiju. Tome u prilog ide i izjava reisul-uleme Čauševića pred stvaranje Kraljevine SHS da mu je lično dosta i turske i njemačke vlade, te da će "odobriti svaki čin koji će našem narodu donijeti slobodu". (*Purivatra*, 134).

Literatura

- Donia, Robert J. (2002). *Islam pod dvočlavinim orlom: Muslimani Bosne i Hercegovine 1878–1914.*, Sarajevo: Naklada Zoro.
- Hodžić, Muhamed (2011). "Dove i kurbani za careve i kraljeve", *Islamske informativne novine Preporod*, 6/944, 41. Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH.
- Jahić, Adnan (2007). *Islamska zajednica u BiH između dva svjetska rata*. Tuzla: Univerzitet u Tuzli.
- Kamberović, Husnija (2005). "Ubojstvo Franza Ferdinanda u Sarajevu 1914. – devedeset godina poslije". U: *Prilozi*, br. 34., Sarajevo: Institut za istoriju Sarajevo, 13–22.
- Kučuk-Sorguč, Indira (2005). "Prilog historiji svakodnevnice: Spomenik umorstvu – okamenjena prošlost na izdržavanju stoljetne kazne." U: *Prilozi*, br. 34. Sarajevo: Institut za istoriju Sarajevo, 61–66.
- Kapetanović, Mehmed-beg Ljubušak (1893). *Budućnost muhamedovaca u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Tiskara Spindlera i Loschnera.
- Pejanović, Đorđe (1961). *Bibliografija štampe Bosne i Hercegovine 1850–1941*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Purivatra, Atif (1972). *Nacionalni i politički razvitak Muslimana*. Sarajevo: Svjetlost.
- Šehić, Zijad (2007). *U smrt za cara i domovinu*. Sarajevo: Sarajevo Publishing.
- Tomac, Petar (1973). *Prvi svjetski rat 1914–1918*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Velić, Abdulgafar (2013). *Bošnjaci i Evropa*. Sarajevo: Dobra knjiga.
- Rezultati popisa žiteljstva u BiH 1910. godine* (1910). Sarajevo: Statistički odsjek zemaljske vlade BiH.
- Sarajevski list*, Sarajevo 1914.
- Vakat*, Sarajevo 1914.
- Jeni Misbah*, Sarajevo 1914.

الموجز

ردود ممثلي المشيخة الإسلامية في بعض الصحف البوسنية حول اغتيال ولي عهد النمسا في سراييفو سنة ١٩١٤

ألفدين سوباشيتش

يلفت هذا المقال الانتباه إلى موقف ممثلي المشيخة الإسلامية من حادثة اغتيال ولي عهد النمسا فرانس فرديناند سنة ١٩١٤، وذلك بناء على ما نشرته بعض الصحف البوسنية آنذاك. فقد أشار المؤرخ حسنيا كمبيروفيتش إلى ما كتبه بعض الصحف عن قتل فرديناند بصورة عامة، وأشار بشكل غير مباشر إلى موقف المشيخة الإسلامية من ذلك الحادث. لكن لم ينشر أي بحث يحلل بالتفصيل رد فعل المشيخة الإسلامية على حادثة الاغتيال. ونظرا لضعف إمكانية الوصول إلى أرشيف المشيخة الإسلامية لعام ١٩١٤، قررنا مطالعة جزء من الصحافة البوسنية، وبالأصح «صحيفة سراييفو» التي استخدمها الباحثون الذين ذكرناهم في هذا المقال لشرح الأوضاع آنذاك، إضافة إلى الصحف ذات الصبغة الإسلامية، وبالتحديد صحيفة «الوقت» وصحيفة «المصباح الجديد» التي كانت الصحيفة الرسمية للمشيخة الإسلامية. ورغم أن ردود فعل الشعب البشناقي على حادثة الاغتيال، ليست الهدف الأول من هذا العمل إلا أننا نذكرها لكي نصف مزاج الشعب الذي كانت المشيخة الإسلامية مؤسسته الدينية العليا في ذلك الوقت. وبناء على النتائج التي توصل إليها الباحثون في تلك الحقبة، ومن أجل التمييز بين الشعب والديانة، فقد قررنا استخدام مصطلح «البوشناق». وقد التزمنا عند الاقتباس بقواعد صحف ذلك الزمان.

الكلمات الرئيسية: حادثة الاغتيال في سراييفو ١٩١٤، فرانس فرديناند، الإمبراطورية النمساوية المجرية، المسلمون، المشيخة الإسلامية، البشناقة.

Summary

REACTION OF REPRESENTATIVES OF THE ISLAMIC COMMUNITY IN ONE PART OF B&H PRESS TO SARAJEVO ASSASSINATION

Elvedin Subašić

The article points to the attitude of representatives of the Islamic Community towards the assassination of Archduke Franz Ferdinand in the year 1914, on the bases of some BiH press releases of the time. Historian Husnija Kamberović has reviewed a part of the press concerning the assassination of archduke Ferdinand in general and indirectly pointed to the attitude of the Islamic Community towards the event. However, more elaborated analysis of reactions of the Islamic Community to the assassination has not been published. Due to considerably limited access to the archives of the Islamic Community for the year 1914, we opted for the analysis of a part of BiH press releases, specifically official journal *Sarajevski list*, used by researchers mentioned in this article in interpreting the conditions of the time and some press of Muslim provenance, i.e., newspaper *Vakat* and the official gazette of the Islamic Community *Jeni Misbah*. Even though it is not its primary aim, the article also considers the reactions of Bosniak people to the assassination in as much as it provides the general atmosphere involving the people for whom the Islamic Community is the umbrella religious institution. In accordance with the earlier research works of this period, and with a purpose of differentiating peoples / confessions, we decided to use the term "Bosniak". In quotations we remained consistent with rules of the press of the time period we dealt with.

Key words: assassination in Sarajevo in 1914, Franz Ferdinand, Austro-Hungary, Muslims, the Islamic Community, Bosniaks.